

© Fotos article: Institut d'Estudis Catalans

Aquesta és la porta de la primera seu de l'Institut d'Estudis Catalans, al Palau de la Generalitat, que avui dia encara es pot veure al carrer del Bisbe de Barcelona. A l'escut es pot llegir el distintiu de la Biblioteca de Catalunya, actualment ubicada en un important conjunt gòtic, l'antic hospital de la Santa Creu, cedit per l'Ajuntament de Barcelona l'any 1931.

Creada per l'IEC i oberta al públic el 1914, la Biblioteca de Catalunya també va ser l'entitat central de les primeres onze biblioteques populars creades fora de la ciutat, entre 1916 i 1923.

UN SEGLE DE CIÈNCIA EN CATALÀ

L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS FA CENT ANYS

Carme Puche

Entrar a l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), parlar amb els seus membres, assistir a les activitats que organitzen, recórrer la Biblioteca de Catalunya, descobrir la quantitat de publicacions que genera... incita al coneixement. Vénen ganes de fer preguntes, d'investigar, de llegir, d'aprendre i reflexionar sobre qualsevol de les àrees temàtiques de les quals tenen cura, que són totes les que poden afectar la cultura catalana. Precisament, si alguna definició s'escau per a aquesta acadèmia d'acadèmies és la d'incitadors del coneixement, perquè a l'Institut s'investiga, es publica i es difonen estudis de totes les àrees temàtiques, molts dels quals potser no trobarien cabuda en cap altra institució. Però la realitat que els seus membres assumeixen és que l'Institut és un gran desconegut; vinculat a la llengua, no sempre es reconeix l'esforç científic que l'ha caracteritzat des del seu naixement.

Organitzat en cinc seccions independents, a l'estil de l'Institut de France, és una federació que aglutina 26 societats filials amb uns 8.500 socis. Com diu Antoni Riera, vicepresident de l'IEC i president de la comissió del centenari que l'entitat celebrarà durant els propers mesos, «un patrimoni humà extraordinari, com unes arrels que s'estenen d'una manera molt equilibrada a tots els Països Catalans». Des que el va fundar Enric Prat de la Riba el 1907 han passat cent anys d'innovació, resistència i posterior modernització d'un Institut que arriba als nostres dies amb ganes «d'obrir portes i finestres», expressió que repeteixen els seus integrants com una consigna clara d'aquesta commemoració que no solament ens recorda la seva història –que és, en part, la de tots–, sinó que vol

obrir un procés de reflexió per avançar-se als canvis científics i no perdre posicions en la internacionalització de la cultura catalana, una de les fites més rellevants que la institució ha fet possible des dels seus inicis.

■ ACADÈMIA D'ACADÈMIES

A principi del segle xx s'iniciava un projecte revolucionari que representaria davant de les acadèmies estrangeres la comunitat científica catalana com una comunitat diferenciada i peculiar. Recollia esforços anteriors com l'iniciat amb el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906) i es recolzava en un teló de fons amb l'emergent victòria electoral de la Solidaritat Catalana. Però el 18 de juny de 1907,

per primera vegada, es fundava de manera oficial i amb un funcionament sistemàtic i planificat un òrgan assessor del govern català i alhora un centre autònom d'estudis. Amb una estratègia marcada per Enric Prat de la Riba, recentment elegit president de la Diputació de Barcelona, l'Institut d'Estudis Catalans naixia amb una primera secció, la Històrico-Arqueològica, en aquell moment els estudis més desenvolupats i per tant una bona forma de començar amb embranzida un projecte que era absolutament innovador. Cent anys després, l'IEC compta cinc seccions: l'original Historicoarqueològica i les posteriors Filosofia i Ciències Socials, Ciències i Tecnologia, Ciències Biològiques i Filològica. Paral·lelament, cada una d'aquestes seccions s'amplia en societats filials especialitzades –la primera de les quals fou la Societat Catalana de

Cartell del centenari de l'Institut d'Estudis Catalans, a càrrec de Manuel Boix.

**«SI ALGUNA DEFINICIÓ
S'ESCAU PER A AQUESTA
ACADÈMIA D'ACADÈMIES
ÉS LA D'INCITADORS
DEL CONEIXEMENT»**

El 1934, Lluís Companys visita la que seria la nova seu de l'Institut, la Casa de la Convalescència de l'antic Hospital de la Santa Creu. L'Institut vivia una onada d'entusiasme amb la Segona República, després de sis anys de dictadura militar anticatalana. Els primoriveristes havien aconseguit deixar-lo sense fons ni recerca, però no havien pogut desacreditar-lo, malgrat els esforços que hi havien invertit. Entre aquests, es trobava la inspecció que havien demanat a una comissió de catedràtics gelosos de l'entitat i que, finalment i davant l'evidència, havien hagut de lliurar al règim un informe favorable on constataren que la gestió de l'Institut era impecable.

Biologia (1913)– per tot el territori dels Països Catalans. Una estructura complexa amb una tasca complexa: fer ciència en català i difondre cultura d'alta qualitat internacionalment, com explica Riera, «sense tenir al darrere un suport econòmic molt fort i, en molts casos, amb l'hostilitat del govern oficial». I és que la història de l'IEC s'inscriu al llarg de dues dictadures i dues guerres mundials que han dificultat aquesta internacionalització que el defineix, però que alhora l'ha protegit d'algunes agressions. Riera ho comenta així: «L'any 1922, l'Institut és acceptat per la Unió Acadèmica Internacional (UAI). Durant el franquisme, la UAI no ens va retirar mai el reconeixement i sempre hi vam participar. Encara que ens segrestessin tots els béns hi havia un cert respecte gràcies a aquestes relacions.» Relacions que avui dia es mantenen vigents; sense anar més lluny, el passat mes de juliol la UAI confiava a l'IEC la coordinació del projecte de recerca

**«ÉS MÉS IMPORTANT
PER A LA NORMALITAT
DE LA CULTURA CATALANA
UN LLIBRE DE CIÈNCIA
QUE DEU NOVEL·LES»**

(ARAMON)

sobre la dignitat humana, en el qual col·laboraran investigadors de diversos països.

La de la UAI no va ser l'única ajuda que va rebre l'entitat en temps difícils. Cada vegada que arribava una dictadura i es quedaven sense seu i sense fons, un sector de la burgesia catalana els

feia costat. «Un sector minoritari», aclareix Riera, «la nostra no és una història com l'Acadèmia de la Història de Madrid, que comença al segle XVIII sense cap mena de problema, que mai ha estat a l'oposició. Per a nosaltres ha estat complicat, però també enriquidor. Hi ha hagut errors, contradiccions, tensions interiors... però mai s'ha interromput la seva activitat.» Aquesta continuïtat es pot demostrar amb desenes d'exemples, però potser el moment més significatiu arriba el 1942, amb un rigorós règim franquista i la incògnita de la Segona Guerra Mundial. «Hi ha membres que s'han hagut d'exiliar per motius polítics, alguns s'han fet franquistes. Els que queden, el 1942 diuen de refer

l'Institut i cobrir les vacants. Però, és clar, la seu està tancada i se'ls queden totes les publicacions, n'hi va haver moltes que es van vendre com a paper vell!», es lamenta Albert Balcells, president de la Secció Históricoarqueològica i autor de la *Història de l'Institut d'Estudis Catalans* (Volum 1, 2002; el segon volum es publicarà a final d'any). «Fan dues coses molt importants», continua Balcells, «no deixen de publicar en català, tot i que està prohibit publicar assaig científic en català, i no donen de baixa els membres exiliats. L'Institut és més important dins del franquisme com més perseguida, encongada i reduïda és la cultura catalana. No és que als cinquanta o als seixanta es faci menys feina, sinó que el context no és tan opressiu. És un trampolí entre una llengua i una cultura que en aquell moment són mortes cap a una generació posterior».

■ DEL RESISTENCIALISME A LA MODERNITZACIÓ

Amb un catàleg de publicacions de més de mil registres, convenis de col·laboració per als programes de recerca amb les universitats dels Països Catalans i amb el Consell Superior d'Investigacions Científiques

El 17 d'abril de 1942, Josep Puig i Cadafalch, membre fundacional de l'Institut, va fer reeixir de manera clandestina la institució. Aquí el veiem al costat de Ferran Soldevila i Carles Riba, començant per l'esquerra, en una de les reunions que es van fer al domicili particular de Lluís Bonet i Garí per tirar endavant els objectius marcats al 1942: nomenar nous membres, activar les societats filials i publicar els resultats dels treballs que es portaven a terme. Ramon Aramon i Serra (de peu a la fotografia) va ser l'home fort de l'Institut durant el franquisme i, tal com recorda el filòleg i polític Jordi Carbonell i de Ballester, Aramon considerava prioritari fer aparèixer els *Arxius de la Secció de Ciències*; fins i tot li havia sentit dir sovint: «És més important per a la normalitat de la cultura catalana un llibre de ciència que deu novel·les.»

i amb una activitat de difusió del coneixement diària, l'IEC té ple reconeixement institucional i internacional, però encara es troba lluny de la popularitat que es mereix dins de la societat catalana. Com explica Riera, «en els moments en què no està en oposició amb el govern i té mitjans econòmics, és una institució molt innovadora i creativa; en els moments que ha de fer resistencialisme, evidentment esdevé prioritari resistir i, en aquest sentit, si el resistencialisme dura molt de temps com va ser el cas del franquisme, fa que la renovació de personal sigui molt difícil. Quaranta anys de sobreviure generen una manera de pensar desconfiada, una mica susceptible, molt personalista. Quan arriba la democràcia als anys setanta», continua Riera, «ens trobem amb un Institut que no té cap mena de personalitat ni patrimoni. Al 1976 arriba el decret reial que el reconeix de nou i li dóna autoritat científica a tots els països de llengua catalana, però sense cap mitjà econòmic.» Malgrat tot, es portarà a terme un procés de modernització que passa per rejuvenir les places de numeraris, que gairebé es dupliquen. «La transició és dura per a l'Institut», comenta Balcells, «a final del 1977 es planteja un nou estatut. Hi ha un creixement no planificat i la Secció de Ciències és la que fa més pressió per regular-ho, és la que té més gent. A final dels vuitanta tot això es recompon i es fa la reforma dels estatuts. La Secció de Ciències havia crescut tant que es desdobra en Ciències Biològiques i Tecnològiques. La reforma acaba el 1988, són deu anys d'inseguretat durant els quals les coses no acaben de funcionar amb prou fluïdesa, és una transició molt llarga.»

Aquest procés de reconstrucció va lligat a la promesa de fer el diccionari de l'IEC, que no sortirà fins al 1995, en una època en què les publicacions es multipliquen extraordinàriament. La modernització ha donat els seus fruits. «Quan jo vaig arribar a aquesta casa, els ordinadors no estaven connectats els uns amb els altres», s'exclama Riera, «teníem uns ordinadors de Quixot, grossíssims! S'ha hagut de posar fibra òptica i avui som capdavaners en tot el sistema informàtic.» Amb una entitat rejuvenida i plenament organitzada, l'objectiu per a aquest centenari és fer-se conèixer. «Tenim portes i finestres obertes a tothom. Volem que la gent passi per aquí i vegi que la seva vida també és afectada per l'Institut. Aquí cada dia es prenen decisions sobre coses tan importants com la llengua! Volem que vegin l'Institut com l'acadèmia del seu país, que li demanin coses: informes científics, opinions, debats... Si tu vols una opinió sobre un tema qualsevol en aquesta casa, pots tenir-la de catorze científics diferents; en deu minuts pots entrar en

Després d'una segona reforma, el 1983 l'Institut pot reincorporar-se a la seva seu en ple cor del Raval. La Casa de la Convalescència és un edifici del segle XVII d'arquitectura plenament classicista que acull algunes de les escultures, pintures i ceràmiques més representatives de les arts plàstiques dels segles XVII i XVIII.

contacte amb un físic, un filòleg, un matemàtic... això és extraordinàriament enriquidor!», opina Riera

■ UNA CELEBRACIÓ CRÍTICA

«Vàrem pensar molt bé en qui volíem que inaugurés el centenari. Volíem que tingués un gran impacte simbòlic, de tots els catalans havíem de triar una persona. Volíem algú que mostrés que Catalunya produeix científics de primera magnitud, però també que aquests científics, encara que estiguin als Estats Units, es continuen sentint catalans. I molt important, volíem mostrar que no solament ens preocupem de la filologia i les humanitats, sinó que ens preocupem de les ciències experimentals, de la malaltia, del càncer... coses que preocupen a la societat. No som només l'acadèmia de la llengua, que estem molt contents de ser-ho, sinó que també som moltes coses més.» Així explica Riera les raons que els han portat a demanar al bioquímic Joan Massagué que faci

«AL NOSTRE PAÍS, ARRIBAR ALS CENT ANYS HA ESTAT UNA TASCA COMPLICADA PER A QUALSEVOL ENTITAT QUE PROMOGUI LA CULTURA CATALANA»

la conferència inaugural de la celebració del centenari. «I encara hi ha una altra raó», afegeix, «triant una persona científica capdavantera, obrim el centenari amb el més nou que la ciència catalana pot tenir en aquest moment, ni nostàlgia ni mirant al passat, sinó al futur». Aquesta última també és la raó de ser del cycle de conferències sobre les

ciències experimentals i la tecnologia a la Catalunya del segle XX (entre el 6 de febrer i l'11 de maig), una de les activitats emmarcades en aquest centenari que aconsegueix dos objectius: per una banda, analitzar el procés de modernització científica del país durant cent anys; i per l'altra, descobrir els reptes que val la pena plantejar-se per al futur. Riera ens ho explica: «Farem un primer cycle de conferències per veure quines són les nostres arrels, els encerts i els errors. No es tracta d'un examen de la història com a mestra de la vida, sinó de fer perspectiva en el sentit més científic. A partir d'aquí, hi haurà un segon cycle de conferències

complementari a aquest per fer prediccions a mitjà i curt termini, analitzar el present per veure què pot passar amb aquest coll d'ampolla que un desenvolupament descontrolat pot provocar.»

La commemoració del centenari també inclou activitats dins del marc de la llengua (commemoració del I Congrés Internacional de la Llengua Catalana, Simposi internacional sobre el català al segle XX: balanç de la situació i perspectives), la història (Simposi sobre els països de parla catalana i Europa durant la darrera centúria) i els personatges clau del segle XX (Curs d'alts estudis sobre cultura catalana, poder i societat). Per a Riera, és molt important destacar que l'IEC no s'oblida de l'art i, en aquesta línia, el programa també inclou un concert antològic de la música catalana dels darrers cent anys i l'estrena d'una creació exclusiva per al centenari a càrrec del compositor i director Joan Albert Amargós. En el camp editorial, la celebració també es farà veure en una sèrie de publicacions específiques on hi haurà novetats com el primer catàleg de les publicacions de l'IEC des dels seus inicis o el de l'exposició «Cent anys de l'Institut d'Estudis Catalans», una mostra comissariada per l'historiador Francesc Fontbona, assistit com a subcomissari per Josep Maria Camarasa, que es podrà veure a Barcelona a partir del 2 de novembre i fins al 31 de desembre, al País Valencià entre març i abril i en diverses ciutats de l'Estat Espanyol i Europa en dates encara per confirmar.

Al nostre país, arribar als cent anys ha estat una tasca complicada per a qualsevol entitat que promogui la cultura catalana, però en el cas de l'IEC, cal afegir-hi aquesta complexitat estructural i d'objectius científics que hem pogut constatar. Malgrat tot, el centenari no s'erigeix com un lloc d'autocomplença per als membres d'aquesta institució, sinó que pretén fer una celebració crítica amb el passat, present i futur d'una «casa», com els seus integrants l'anomenen, que té repercussions constants dins la societat catalana. «Hem de ser crítics amb nosaltres mateixos», afirma Riera. És per això que els cicles de conferència no es quedaran a les sales, sinó que es plasmaran en documents i, en acabat el centenari, l'IEC obrirà un període de reflexió, secció per secció, per assimilar aquest material i obrir un termini de propostes per fer possible aquests canvis que han de portar l'entitat i la cultura catalana a través del segle XXI. ☺

Podeu consultar tota la programació del centenari de l'IEC a <www.iecat.net>.

Carme Puche. Periodista (Barcelona).

